

Слово нашим колегам

НЕВИЧЕРПНЕ ДЖЕРЕЛО НАУКОВИХ ІДЕЙ І МЕТОДИЧНИХ ЗНАХІДОК

Офіційно моя наукова співпраця із лабораторією початкової освіти Інституту педагогіки НАПН України розпочалася у 1986 році, коли, за рекомендацією завідувача цієї лабораторії, мого Вчителя професора О.Я.Савченко, була затверджена тема кандидатського дослідження, присвяченого формуванню загальнонавчальних умінь і навичок. Тоді я вперше тримала в руках недавно захищені дисертації аспірантів цієї лабораторії Н.І.Підгорної та Т.Я.Довгої. З того часу ця установа стала для мене джерелом справжньої науки і цікавих методичних знахідок. Спробую виокремити основні результати наукового пошуку членів лабораторії у контексті моїх дослідницьких задумів.

У 80-х роках ХХ століття напрацювання співробітників лабораторії – О.Я.Савченко (формування пізнавальної самостійності молодших школярів), М.С.Вашуленка (розвиток зв'язного мовлення учнів початкової школи), Н.С.Коваль (керівництво самостійною роботою пошукового характеру), Л.П.Кочиної (оптимізація методів навчання у процесі засвоєння нового матеріалу учнями підготовчих класів), Н.М.Бібік (формування пізнавального інтересу учнів підготовчих класів у процесі ознайомлення з навколишнім), Н.І.Присяжнюк (організація навчально-виховного процесу в класах-комплексах з учнями 6-річного віку), Н.І.Підгорної (розвиток мислення 6-річних першокласників), В.П.Тименка (формування позитивного ставлення до художньої праці в учнів 4-річної початкової школи) – збагачували тоді загальносоюзну концепцію розвивального навчання, а також слугували надійним теоретичним підґрунтям моїх наукових пошуків, оскільки розкривали вікові особливості молодших школярів (зокрема учнів 6-річного віку), особливості формування процесуального компонента навчальної діяльності, шляхи

активізації процесу учіння в початковій школі, оптимізації методів навчання учнів початкових класів та ін.

У доленосних 90-х роках вітчизняна початкова освіта збагатилася фундаментальними дослідженнями О.Я.Савченко, присвяченими розробці концепції школи першого ступеня, реформуванню змісту початкової освіти, удосконаленню уроку в початковій школі, розвивальним аспектам навчання молодших школярів та ін.

Початок ХХІ ст. знаменувався розбудовою національної системи освіти, зокрема модернізацією її змісту. Для мене особливо цінними були ідеї щодо компетентнісного підходу в освіті; освітнього простору школи першого ступеня; формування у молодших школярів предметних (математичних, читацьких тощо) та ключових компетентностей, а також розробка засобів оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи.

Зазначені теоретичні положення були вдало зреалізовані у змісті підручників і навчальних та навчально-методичних посібників для початкової школи, авторами яких були члени лабораторії початкової освіти – Т.М.Байбара, Н.М.Бібік, М.В.Богданович, М.С.Вашуленка, І.П.Гудзик, Н.С.Коваль, Л.П.Кочина, Н.П.Листопад, О.В.Онопрієнко, О.Я.Савченко, В.П.Тименко та ін. Працюючи над докторською дисертацією з проблем підручникотворення в галузі початкової освіти, я мала змогу глибше ознайомитися зі змістом цих навчальних видань, за результатами аналізу зробити певні теоретичні узагальнення. Знаковою подією для вітчизняної початкової освіти став вихід у світ підручника для студентів педагогічних факультетів "Дидактика початкової школи" (авт. О.Я.Савченко; К., 1997).

Мозковим центром і серцем лабораторії була і є доктор педагогічних наук, професор, академік О.Я.Савченко –

мій науковий керівник, а згодом і науковий консультант. Саме завдяки Олександрі Яківні я завжди була в курсі наукових подій, читала найновіші книги, оскільки має ця людина золоту вдачу – щедро ділитися "наукою" із колегами, дослідниками-початківцями.

Для мене лабораторія початкової освіти – це рідне

місце (як рідне місто, рідний дім, навчальний заклад), де я вже тридцять років збагачуюся не лише науково, методично, а й морально. Щедрі на добро люди, духовно багаті, ширі й привітні... У них є чого повчитися. Хай Бог допомагає їм завжди і в усьому, а я щаслива з того, що дотична до створеного ними середовища.

Я.П.Кодлюк,

доктор педагогічних наук, професор Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

У лабораторії початкового навчання і виховання я працювала з 1987 р. до 1997 р. після закінчення аспірантури під керівництвом знаного не тільки в Україні, а й в СРСР дидакта, відомого методиста, справжнього Вчителя для тих, хто тільки робив перші кроки в складний світ науки, – академіка О.Я.Савченка. Мені як молодому науковцеві пощастило власні наукові розвідки реалізувати в колективі досвідчених фахівців початкової освіти: Н.Скрипченко, М.Богдановича, М.Вашуленка, Н.Коваль, Н.Бібік, О.Хорошковської та інших.

Отриманий досвід дозволив мені разом із більш досвідченим науковцем Н.І.Підгорною взятись за розробку новітнього напрямку в етичному вихованні молодших школярів – створенні навчально-виховного курсу з етики. Результатом цієї плідної роботи стала серія посібників для вчителів 1–3 класів, які отримали заохочувальний

грант (конкурсу, який був запроваджений вперше в Україні в рамках Фонду Сороса).

Ця розробка знайшла своє продовження у створенні серії посібників як для вчителів – "Заняття з етичного виховання в першому класі" і для учнів – "Зошит з етики (уроки ввічливості)" у співавторстві з Н.І. Підгорною, на жаль, лише у підготовці посібників для першого класу, виданих в "Освіті" у 1998 р. Ця серія посібників не залишилась непоміченою педагогами-практиками і була позитивно оцінена ними.

Саме цей позитивний досвід визначив сферу моїх подальших тридцятилітніх пріоритетів. Цей проект повністю був реалізований мною вже в Інституті проблем виховання НАПН України у 2008–2009 рр. Його результатом стало створення програмно-методичного забезпечення виховних занять з учнями 1–4 класів у позаурочній діяльності на засадах гуманістичної моралі.

В.А.Киричок,

кандидат педагогічних наук, доцент, старший науковець Інституту проблем виховання НАПН України

У 1976 році лабораторія початкового навчання виховання поповнилась новими співробітниками. Серед них була і я – вчитель київської школи № 117.

В 1983 році пройшла стажування в Московському педагогічному інституті і там же захистила кандидатську дисертацію з методики російської мови.

На початку 90-х років в лабораторії розпочався експеримент щодо переходу на 4-річне початкове навчання. Були створені авторські колективи, які готували нові програми і підручники. Авторами підручників з російської мови для шкіл з російською мовою навчання були затверджені Лобчук О. Г. і Рамзаєва Т. Г. (автор російських підручників).

Як відомо, в Україні школи з російською мовою навчання користувалися підручниками, виданими в Росії. Однак спостереження на уроках, аналіз мовлення учнів свідчили про значне відхилення в нормативному російському мовленні учнів під впливом україномовного середовища на всіх мовних рівнях, що знижувало культуру спілкування. Крім цього, навчання мови зводилось переважно

до засвоєння знань про мову. Отже, постало питання про створення підручників з російської мови, пріоритетним завданням яких була підготовка учнів до повноцінного спілкування в усній та писемній формі.

Провідними методичними ідеями, які покладені в основу експериментальних підручників, були: а) врахування інтерферуючого впливу української мови на російське мовлення школярів; б) основною метою навчання рідної мови має бути формування в учнів мовленнєво-комунікативних умінь.

Експериментальні підручники пройшли апробацію майже в усіх школах з російською мовою навчання.

Для надання методичної допомоги вчителям мною були підготовлені посібники "Уроки русского языка" (2, 3, 4 класи), таблиці з російської мови, надруковано біля 40 статей, 7 із яких в московських журналах і збірниках. Для учнів були видані посібники "Учись строить текст", "Проверь себя", "Тетрадь по русскому языку" (3 клас). Підручники перевидавались у видавництвах "Освіта" і "Навчальна книга". В цілому за цими підручниками школи працювали більше 25 років.

О.Г.Лобчук,

кандидат педагогічних наук, доцент Київського університету імені Бориса Грінченка

Я прийшла працювати в лабораторію початкового навчання у лютому 1972 року на посаду молодшого наукового співробітника. До цього була робота в школі, у видавництві. Зустріли мене дуже привітно. Допомогли обрати тему, яка стосувалася проблем навчання української мови у школах з російською мовою викладання. Науковим керівником погодилася бути Ганна Петрівна Коваль – досвідчений і знаний науковець, доброзичливий, але й вимогливий. Отож мені не раз доводилося переробляти написане. Однак були й результати. Як наслідок, мною було переглянуто і вдосконалено зміст навчання української мови у початкових класах шкіл з російською мовою навчання, введено у програму навчальний матеріал, зокрема з орфографії, який повністю або частково відрізнявся чи був протилежний у російській та українській мовах і відсутність якого в програмах і підручниках призводила до застосування умінь, якими діти оволоділи на уроках російської мови, що було однією з причин численних помилок.

Дослідження проблеми формування орфографічних умінь і навичок з української мови у школах із зазначеного типу зумовили низку висновків, зокрема щодо необхідності у навчанні другої близькоспорідненої мови враховувати спільне й відмінності у навчальному матеріалі, зокрема з української орфографії, оскільки орфографічні закономірності мають фонетичну природу.

У 1977 році я захистила кандидатську дисертацію на тему "Специфіка формування орфографічних умінь з української мови як другої в учнів початкових класів (шкіл з російською мовою навчання). За результатами дослідження у програму вперше було введено курс усного мовлення (1-й клас), а починаючи з 80-х років було створено якісно нові програми й під моїм керівництвом і за моєї участі почали розроблятися нові підручники з української мови для початкових класів шкіл зазначеного типу.

У 90-х роках мною було досліджено систему навчання української мови як близькоспорідненої у початкових класах і 1999 р. захищено на цій основі докторську дисертацію "Система навчання української мови у початкових класах" (шкіл з російською мовою навчання). Крім того, було розроблено і створено перший підручник для вищих педагогічних закладів "Методика навчання української мови у початкових класах шкіл з російською мовою викладання" (2006 рік).

Згадуючи ті роки, намагаюся знайти відповідь на питання: що сприяло моему науковому зростанню? І відповідаю: творча атмосфера, створена в лабораторії усіма співробітниками, атмосфера дружби, підтримки, наукового пошуку... Усе це породжувало бажання працювати, досліджувати, творити. Перед моїми очима, у моїх спогадах:

Богданович М.В. – завідувач лабораторії, мудрий порадник, добрий, уважний до кожного, завжди готовий підтримати, допомогти. Він – математик. Але скільки цінних порад я від нього одержала!

Скрипченко Н.Ф. – корифей методики навчання граматики, читання, української мови. Вона була в лабораторії, як мама: кожного розпитає, порадить...

Коваль Г.П. – красива жінка, досвідчений науковець. Працьовитість, доброзичливість, вимогливість, людяність – властиві їй риси характеру. Вона була завжди сповнена новими ідеями, якими залюбки ділилася. До неї прислухалися, їй завдячували.

Без цих людей неможливо уявити собі лабораторію, у якій відбулося моє становлення як науковця. І не тільки моє, бо з лабораторії вийшла низка відомих в Україні науковців, творчих особистостей, серед яких нинішні доктори наук, професори, академіки Савченко О.Я., Вашуленко М.С., Бібік Н.М. У лабораторії відбулося й творче становлення доктора педагогічних наук Гудзик І.П., нині покійної, але не забутої...

О.Н.Хорошковська

